

535-536

SANCTI HILARII

AD CONSTANTIUM (a) AUGUSTUM

LIBER PRIMUS.

(Scriptus anno 355 aut 356.)

1. *Ecclesiae ne a fratribus affligantur. Iudices A* *sæculares ne cognoscant causas clericorum.* — Benignifica natura tua, domine beatissime Auguste, cum benigna voluntate concordat. Et quoniam de fonte paternæ pietatis tuæ misericordia largiter profluit; quod rogamus, facile nos impetrare posse confidimus. Non solum verbis, sed etiam lacrymis deprecamur, ne diutius catholicæ Ecclesiæ gravissimis injuriis affligantur, et intolerabiles sustineant (b) persecutiones et contumelias, et quod est nefarium, a fratribus nostris. Provideat et decernat clementia tua, ut omnes se (abundat se) ubique iudices, quibus provinciarum administrationes creditæ sunt, ad quos (c) sola cura et sollicitudo publicorum negotiorum pertinere debet, a religiosa se observantia abstineant: neque posthac præsumant atque usurpent, et putent se causas cognoscere clericorum, et innocentes (d) homines variis afflictionibus, minis, violentia, terroribus frangere atque vexare.

2. *Ne inviti vi subjiciantur heterodoxis. Catholicorum oppressorum vox, ne rectores locorum hæreticis favorem præstent. Mysteriorum solemnia, et preces pro rege.* — Intelligit singularis et admirabilis sapientia tua, non decere, non oportere eogi et compelli involos et repugnantes, ut se his subjiciant et addicant vi oppressi, qui non cessant adulterinæ doctrinæ

corrupta semina adspargere. Idcirco laboratis, et salutaribus consiliis reipublicam regitis; excubatis etiam, et vigilatis: ut omnes quibus Imperatis, dulcissima libertate potiantur. Non alia ratione (e) quæ turbata sunt componi, quæ divulsa sunt coerceri possunt; nisi unusquisque nulla servitatis necessitate adstrictus, integrum habeat vivendi arbitrium. Certe (f) vox exclamantium a tua mansuetudine exaudiri debet: Catholicus sum, nolo esse hæreticus; Christianus sum, non Arianus: et mellis mihi in hoc sæculo mori, quam alicujus privati potentia dominante castam veritatis virginitatem corrumpere. Æquumque debet videri sanctitati tuæ, gloriosissime Auguste, et qui tenent Dominum Deum et divinum iudicium, non polluantur aut contaminentur execrandis blasphemis; sed habeant potestatem, ut eos sequantur episcopos et præpositos, qui et inviolata conservant fœdera charitatis, et cupiunt perpetuam et sinceram habere pacem. Nec fieri potest, nec ratio patitur, ut repugnantia congruant, dissimilia conglutinentur, vera et falsa misceantur, lux et tenebræ confundantur, dies quoque et nox habeant aliquam conjunctionem. Si igitur, quod sine dubitatione et speramus et credimus, hæc permovent non imitam, sed ingentitam bonitatem; præcipe ut non studium, non gratiam, non favorem, locorum Rectores gravissimis

(a) Deest Augustum in codice Vaticanæ basilicæ: in quo uno deinde, ut in vulgatis, subjicitur *benignifica*: cum in cæteris mss. habeatur *benigna*.

(b) In sex mss. *passiones* Arianis etiam in catholicis crudeliter sævientibus dulces fratrum nomen non denegat Hilarius. Qua ratione Gregorius Naz., Or. xxxiii, n. 17: *Frates*, inquit, *adhuc vos appello, tametsi parum fraterno erga nos sitis animo*. Sozomenus, anteni lib. iv, c. 26, similem memorans persecutionem, narrat eam propter infamiam prudentibus visam esse tanto acerbiolem, quam quæ sub ethnicis Imperatoribus grassata fuerat, quod et is qui *persequēbatur*, et ille qui *persecutionem sustinebat*, ambo de Ecclesia erant... cum tamen divina lex prohibeat, ne adversus extraneos ejusmodi animo sinus. Propterea hic adjecti Hilarius, quod est nefarium.

(c) Tellerianus mss. *ad quos solos*: eo sensu potest admiti, ut sicut soli causas sæculares, ita soli episcopi causas cognoscant ecclesiasticas. Exstat l. xii de Episcopis et Clericis cod. Theod. lex Constantii, qua vetat ne episcoporum causæ apud alios judicentur quam apud episcopos. Baronius ad an. 355, n. 78, eam his Hilarii precibus hoc anno datam arbitratur.

(d) Exemplar Vat. has., *innocenter*: quod intelligere sic liceret, *nec putent se innocenter vexare homines*, etc. Magis tamen placet alia lectio.

(e) In eodem codice, *non alia ratione, quam ut quæ turbata sunt componi, quæ divulsa sunt coherere pos-*

sint, et ut unusquisque nulla, etc. quod primum arripserat. Sed cum excubiæ regiarum ratio jam hæc præmissa sit, *ut omnes dulcissima libertate potiantur*; incœvenne venit illud *non alia ratione cum superioribus copulandum*.

(f) In vulgatis, *voces*; et mox, *decet*, pro *debet*. Tam in mss. Tell. et Mich., *clamantium*. Hunc fidei clamorem memorat pariter ac laudat Lucifer, lib. Moriendum pro Dei filio: *Cernimus*, inquit, *una hæc voce religiosa: CHRISTIANUS SUM, nolo esse ut tu es Constanti apostatu, omne crimen excludi, hac una voce tui præsidium salutis, vinculum libertatis*, etc. De Africanis, cum sub Humerico ad Arianam pellicerentur hæresim, id ipsum a Victore Vit., l. ii de Persec., narratur, *illis ingenti vociferatione clamantibus et dicentibus: CHRISTIANI SUMUS, catholici sumus*. Quem exclamandi morem a Martyribus didicerunt fideles. Ut enim in actis Martyrum Lugdunensium apud Eusebium, lib. v Hist. c. 1, legitur, *Blandinæ erat respectio et quies, sensumque omnem præsentis doloris adimebat prolatio horum verborum, CHRISTIANA SUM*. Ita in iisdem actis Sanctus ad omnes interrogaciones respondisse scribitur, *CHRISTIANUS SUM; hoc sibi nomen, patriam, genus, omnia denique esse*. Responsi hujus sapientiam probat Chrysostomus sub finem homil. xlvi, ubi S. Lucianum laudat, quod pariter ad interrogata quælibet nihil aliud respondisset, *hoc uno ac simplici verbo diaboli caput percussens*. Innumera alia ejusdem rei exempla suppeditant acta Martyrum.

hæreticis præsent. Permittat lenitas tua populis, ut quos voluerint (mss. volunt), quos putaverint, quos delegerint, audiant docentes, et divina mysteriorum solemnia concelebrent, **537** (a) et pro incolumitate et beatitudine tua offerant preces.

3. *Suspicio seditionis eximitur. Arianorum astus.* — Non quisquam perversus aut invidus maligna loquatur: nulla quidem suspicio (b) est non modo seditionis, sed nec asperæ obmurmurationis. Quieta sunt omnia, et vœcunda. Et nunc, qui Ariana et pestifera contagione inquinati sunt, non cessant ore impio et sacrilego animo evangeliorum sinceritatem corrumpere, et rectam apostolorum (c) regulam depravare. Divinos prophetas non intelligunt. Callidi et astuti artificio quodam utuntur, (d) ut inclusam perniciosam corruptelam inquisitorum verborum velamine contegant, et non prius venenatum virus effundant, quam simplices et innocentes sub prætextu noninis Christiani raptos atque irretitos, (e) ne soli percant, participes horrendi criminis sui reos faciant.

4. *Sacerdotes pii ad suas sedes remeant.* — Et hoc obsecramus pietatem tuam, ut eos, qui adhuc (egregii videlicet sacerdotes, qui tanti nominis præpollent dignitate), aut in exsilio, aut in desertis locis tenentur, jubeas ad sedes suas remeare: ut ubique grata libertas sit, et jucunda lætitia.

(a) Desideratur et in mss.

(b) In vulgatis, erit: et mox, *Quieta sint omnia et vœcunda. At nunc. Reponimus est auctoritate mss. Vat. bas. cujus ac cæterorum consensu subsequencia emendantur. His Verbis, uti præmonuimus, sedat Hilarius Constantii animum, ne Galli res novas molirentur, extimescentis.*

(c) Quod hic Hilarius *Apostolorum regulam*, lib. II ad Constant. n. 6, ut et lib. de Synodis n. 63, vocat *fidem apostolicam*, et dicto lib. II, num. 4, quod in *regenerationis sacramento est confitendum*. Quo spectat illud lib. XII de Trin. n. 56: *Regenerationis mæ fidem obtinens nescio*. Quibus loquendi modis apostolorum symbolum significari perspicuum est.

(d) Editi hic omisso *ut, mox subjiciunt, exquisitorum verborum velamine conlegunt, non prius venenatum virus effundunt.*

(e) In vulgatis, *irretitos involvant, ne soli pereant, sed participes*. Removimus verbum *involvant* cum omnibus mss. et particulam *sed* cum Carnutensi.

(f) Vat. bas. codex cum carn., *blasphemiorum*.

(g) Nicomediensi nimirum et Cæsariensi, de quibus Athanas. lib. de Synod. p. 886: *Eusebius Nicomediensis magnificis verbis Arium in epistola laudavit: Cum recte, inquiens, sentias, opta cunctos ita sentire, etc. Eusebius quoque ex Cæsarea Palestinæ in litteris ad Euphratensem episcopum non veritus est palam dicere, Christum non esse verum Deum*. Ita et ab Hieronymo, epist. LXV ad Pammach. et Ocean., Eusebius Cæsariensis appellatur *impietatis Arii apertissimus propugnator*. Duos illos Eusebios hic notat Hilarius juxta epistolam synodi Sardicensis.

(h) In mss. magno consensu, *Theodoto*. Athanasius quidem, de Synod. pag. 886, inter primarios Arii sectatores memorat Theodotum. Arius ipse epist. ad Eusebium Nicomed. apud Theodoretum lib. I, c. 4, inter suos recenset Theodotum Laodicæ. Nihil tamen immutamus; cum hæc Hilarius expressisse videatur ex epistola Sardicensi, in qua *Theodorus* legitur, non *Theodoto*: sic enim habet Fragm. II, n. 7: *Sunt autem istorum, post Eusebios duos, auctores etiam Theodorus ab Heraclia, Narcissus a Neroniade Cili-*

5. *Ariana hæresis novella.* — Quis non videt, quis non intelligit? Post quadringentos fere annos, postquam Dei unigenitus Filius humano generi pereunty subvenire dignatus est, quasi ante non apostoli, non post eorum martyria et excessus fuerint Christiani, novella nunc et terrissima lues, non corrupti aeris, sed execratorum (f) blasphemorum, Ariana effusa est. **538** Ita illi, qui ante crediderunt, inanem spem immortalitatis habuerunt? Nuper didicimus commenta hæc fuisse inventa et a duobus (g) Eusebiis et a Narcisso et (h) a Theodoro et ab Stephano et Acacio et Menophanto, et (i) imperitis atque improbis duobus adolescentibus Ursacio et Valente: (j) quorum epistolæ proferuntur, et idoneis testibus etiam convincuntur, qui eos magis oblatrantes quam disputantes audierunt. (k) Quibus qui communionem suam imprudenter et incaute commiserunt, quia sunt socii scelerum, participes criminum necesse est (l) etiam eos, qui jam in hoc sæculo abjecti sunt et abdicati, cum advenerit dies judicii, pati supplicia sempiterna.

6. *Litteræ et legatio post absolutionem Athanasii. Arianorum crudelitas.* — Jam nemini dubium est, (m) cujuscemodi curam in absolutionem Athanasii, sancti illi viri receperint: ut post synodi sententias, quas, pro sacerdotalis judicii reverentia, fas fuerat

cilæ, Stephanus ex Antiochia, Georgius ex Laodicia... Acacius ex Cæsarea Palestinæ, Menophantus ab Epheso Asia, Ursacius a Singiduno Mœsiæ, Valens a Mursa. Neque aliter exstat apud Sulpicium Severum, qui Hilarii quantum ad voces vestigia premens lib. II, p. 241, sic scribit: Principes mali istius habebantur, a Singiduno Ursacius, Valens a Mursu, ab Heraclia Theodorus, Stephanus Antiochenus, Acacius a Cæsarea, Menophanes ab Epheso, Georgius a Laodicea, Narcissus a Nerophi. Eandem ob causam postea retinemus Acacio, non cum Bad., Er. et omnibus mss. Archaico.

(i) Eosdem illos sic notat Concilium Alexandrinum, apud Athanasium, p. 733, ubi legatis in Mareotem an. 335, memoratis ait: *His addunt duos ætate ac moribus juniores Ursacium et Valentem*. Rursum duodecim post annis Sardicensis synodus, Fragm. II, n. 13, ad Julium de ipsis scribit: *Quid autem de impiis et imperitis adolescentibus Ursacio et Valente statutum sit accipe: quæ verba imitatur Hilarius, habita ratione temporis quo commenta Ariana inventa confirmataque sunt, non quo ipse hunc libellum composuit, ut constat ex lib. de Synodis, n. 79, ubi eos jam spectat veluti senes et in rebus valde exercitatos.*

(j) Illud quorum Scultetus ad unos Valentem et Ursacium, alii ad cæteros etiam prænominatos probabiliter referunt. Quod Hilarius hic prænominatorum, hoc Fragm. II n. 25 omnium hæreticorum proprium esse significat, scil. adversus catholicam fidem oblatrare.

(k) Excusi, quibusque communionem; et mox quia *fient socii*: castigantur ex mss.

(l) Abest etiam a mss. ex quibus postea revocamus, *jam*. Maxime arderet *necesse est cum eis, qui jam* etc. Prædicti autem episcopi Narcissus, Theodorus, etc., abjecti sunt sententia synodi Sardicensis Fragm. II, n. 7 et 13.

(m) Exemplar Vat. bas., *hujuscemodi cura absolutionem*. Exstat etiam *hujuscemodi* in aliis tribus: in Mich., *quin hujuscemodi*. Tum Silv., *in absolutionem sancti Athanasii illi viri*. Hanc curam in se receperunt episcopi Sardicæ congregati, qui rerum a se gesta-

sacerdotali vel ecclesiastica (a) conscientia contineri, scribi ad regem, legationemque instrui oportuerit. Sed quid aliud his litteris, quam libertatem fidei et contagionem Ariani nominis deprecantur, orantque vincula, carceres, tribunalia, et omnem illum feralem habitum, novas etiam in reos quæstiones inhiberi? Deus cognitionem sui docuit potius, quam exegit: et operationum cœlestium admiratione præceptis suis concilians auctoritatem, coactam confitendi se adspersus est voluntatem. Si ad fidem veram istius modi vis adhiberetur; episcopalis 539 doctrina obviam pergeret, diceretque: Deus universitatis est Dominus, obsequio non eget necessario, non requirit coactam confessionem. Non fallendus est, sed promerendus. Nostra potius, non sua causa venerandus est. Non possum nisi volentem recipere, nisi orantem audire, nisi proflentem signare. Simplicitate quærendus est, confessione discendus est, charitate amandus est, timore venerandus est, voluntatis probitate retinendus est. At vero quid istud est, quod sacerdotes timere Deum vinculis coguntur, poenis jubentur? Sacerdotes carceribus continentur, plebs in custodia catenati ordinis constricta disponitur, virgines nudantur ad pœnam, et sacrata Deo corpora, (b) publico exposita conspectui, ad fructum spectaculi et quæstionis aptantur. Cogunt nempe, non ut Christiani omnes sint, sed ut Ariani: et confesam in Deo fidem ad consortium piaculi sui (c) scelerere compellunt. Auctoritate etiam nominis sui in errorem Imperatorem transducunt: rectum affirmantes, ut sub specie timoris Dei, in hac perversitate subditos sibi tradant. Quæstiones poscunt, iudiciorum subsidia desiderant, auctoritatem regiam implorant: et nec sic perversitatem sceleris sui erubescunt, extorquere (d) convenientiam plebium nec cogendi jure potuerunt.

7. *Judicialis forma in causa Athanasii non servata.* — Hæc si de veteribus chartulis prolata ætatis nostræ tempus instruerent; ambigendum, ut opinor, tantis de rebus fuisset. Et cum ab aliis quibusque

rum statim per litteras certiores fecerunt Imperatores: ac postea teste Theodoro, lib. II, c. 8, Constantinus ad fratrem Constantium duos ex illis delectos cum litteris misit. An in hæc gesta hic respicitur? Quamquam etiam nonnulla nobis incidit suspicio, hæc de Arianis actis ac litteris ab ecclesiastica indole et episcopali clementia alienis ironice dicta esse.

(a) Editi, *continentia*: corriguntur ex mss.

(b) Miserandum hujusmodi spectaculum, Georgio Alexandrinam sedem invadente, Sebastianus exhibuit; cum accenso rogo, uti narrat Theodoro lib. II, c. 14, virgines illi admovit, ac nudatas turpiter concidit. Sed antea simile flagitium ab Arianis perpetratum esse notat Sardicensis synodi epistola, Fragm. II, n. 3.

(c) Sic mss. At editi, *sui sceleris*.

(d) In aliquot mss., *convenientiam plebium*. Tum in editis, *nec cogi de jure*: ubi in omnibus mss. *nec cogendi jure*, præmisso vocabulo *quod* in solo Carnutensi. Hanc sententiam perinde intelligimus, ac si legeretur: *nec sic... erubescunt, quod extorquere convenientiam plebium nec cogendi jure potuerunt*. Jus cogendi hic vis illata appellatur ea fere ratione, qua I. IX de Trin. n. 58, dicitur. *Ad hujus nos intelligentiæ impietatem hæreticorum furor jure*

pronuntiari posceretur reus; quæreretur in fidem litterarum, in iudicium vitam, in accusatorum fidem, in ipsius quoque hominis mores atque actus. Moveret enim absolutionem ejus Arianorum juncta damnatio: magnique periculi esset, iudicium simul cum reatus et innocentie non (e) suscepta rursus inquisitione dissolvere: totaque in patrocinium suum, cum fidei doctrina, auctoritas sibi antiquitatis assisteret. At cum ipsi, qui tunc Ariani hæretici damnati sunt, rem exagitent, turbent 540 omnia, omnesque ex potestate et ambitione corrumpant, et Athanasius si fuit, esse adhuc reus potest; testes loquantur, videant iudices, fidei doctrina præceptis evangelicis atque apostolicis eluceat: quæ obtusio intelligentiæ est? quæ cordis hebetudo? quæ oblivio spei? (f) quæ amor scelerum? quod odium veritatis? in damnatorum favorem, Dei amorem transducunt.

8. *Eusebii Vercellensis injusta damnatio.* — Venio nunc ad id, quod recens gestum est, in quo se etiam professio sceleris (g) in secreto artis suæ designata est continere. Eusebium Vercellensem episcopum est vir omni vita Deo serviens. Illic post Arelatensem synodum, cum Paulinus episcopus tantis istorum sceleribus contraxisset (Arelate an. 353), venire Mediolanum præcipitur (an. 355). Collecta jam illic malignantium synagoga, decem diebus ad Ecclesiam est vetitus accedere, dum adversus tam sanctum virum (h) malitia se perversa consumit. Suppuratis deinde consiliis omnibus, ubi libitum est, advocatur. Adest una cum Romanis clericis (Hilario diac. et Pancratio), et Lucifero Sardinie episcopo. (i) Conventus ut in Athanasium subscriberet, ait, De sacerdotali fide prius debere constare; compertis sibi quosdam ex his, qui adessent, hæretica labe pollutos. Expositam fidem apud Nicæam, cujus superius meminimus (j), posuit in medio: spondens omnia se, quæ postularent esse facturum, (k) si fidei professionem scripsissent. Dionysius Mediolanensis Episcopus chartam primus accepit: ubi profiteri scribendo cœpit, Valens calamum et chartam e manibus ejus violenter extor-

quodam necessaria confessionis compellit. Laudat autem Hilarius, Fragment. II, n. 24, Sardicensis synodi gesta, *ubi insecutione Arianorum omnia in Athanasium crimina conficta esse monstrantur, et vis adhibita plebi Dei, ut in pestiferam letalis doctrine convenientiam transirent*.

(e) Mss. excepto Carn. *non suspecta*. Proxime antea mallemus *cum reatus, tum innocentie*. Athanasius ante concilium Sardicense reus iudicatus, in eo innocens declaratus est, absolutioni ipsius juncta Arianorum damnatione.

(f) Ita codex Vat. bas. Alii vero, *quæ mors scelerum*. Antea in mss., *obtusio*, non *obtusio*.

(g) Mss. *et secreto*.

(h) In mss., *malitiose perversa consumit*. Tum excusi, *soporatis*: ubi ex mss. Vat. bas. *restitutis suppuratis*. Sic lib. de Synod. n. 63, ubi ex antiquioribus mss. exstat *suppuratæ impietatis doctrina*, in recentioribus legitur *soporatæ*.

(i) Codex S. Petri cum aliis mss. *conventus ut in Athanasium subscriberent*.

(j) Desideratur pars ea, in qua mentio hæc erat.

(k) Editi, *si pro fidei professione*: castigantur ex mss., in quibus *scripsissent*, perinde est atque *subscripsissent*.

sit, clamans non posse fieri, ut aliquid inde gereretur. Res post clamorem multum deducta in conscientiam plebis est: gravis omnium dolor ortus est, impugnata est a sacerdotibus fides. Verentes

igitur illi populi iudicium, e Dominico ad palatium transeunt. Cujusmodi sententiam in Eusebium longe ante, quam ecclesiam (a) ingrederetur, scripserint: de se loquitur ipsa sententia.

(a) Mss. summo consensu, *ingrederentur*. Deinde in solo Vat. bas. *de se loquitur ipsa, omisso sententia.*

541-542

IN LIBELLUM SUBSEQUENTEM ADMONITIO.

Hilarius, Hieronymo teste, cum Constantinopoli versaretur, libellum Constantio ipse tradidit. Huc enim Seleucia synodi legatos secutus, ut cum Sulpicio Severo loquamur, ubi extremum fidei periculum animadvertit, audientiam regis poposcit, ut de fide coram disputaret. Quod in hunc libellum maxime convenire, vel ex titulo in omnibus mss. prænotato perspicuum est. Oblatus est autem sub lite famosa, dum alii substantiæ nomen retinendum, alii rejiciendum esse contenderent; sub synodo dissidenti, Constantinopolitana scilicet, quæ non minus fide, quam privatis jurgiis, varias in partes scindebatur: proindeque anno 360 ineunte, quo hæc synodus celebrata est. Quæ cum ita sint, tum a Ferrando diacono epist. ad Pelagium et Anatol. num. 2, tum in veterrimo Basilicæ Vaticanæ exemplari non ideo inscribitur liber ad Constantium secundus, quod cum superiore cohæreat, sed quod tempore posterior sit. Atis hic suspiciendam relinquimus incredibilem sanctissimi præsulis vigilantiam, fortitudinem, prudentiam ac fidem, qua unus quamvis exsul, hæreticis imperatoris potestate armatis, in ipsa regia civitate sese non timuit opponere, imo sui terrorem inculcare valuit. Neque enim inani conatu se hæreticis opposuit, qui licet non obtinuerit quod hoc libello poscebat, eos certe infirmitatis suæ convicit.

Ita etiam hac animi sui significatione apud omnes paravit sibi fidem, ut cum paulo post asperiora in Constantium scripturus, nulla se impatientia, nullis humanis affectibus ad id impelli diceret, crederetur. Erasmo etsi minutus visus est hic liber: nihil in eo tamen prorsus desiderandum est. Nam operosum illud et exactum, quod eum polliceri nec præstare notat, non ad hunc libellum pertinet, sed ad publicam de fide disputationem, cujus potestas hoc libello postulatur.

Synopsis. — In ejus exordio Hilarius se exsulem confessus, petit ut Saturninum præsentem usque ad confessionem falsorum quæ in ea causa gessit adducat. Tum quæ sua sunt oblitus, imperatori fidei cognoscendæ cupido exponit, qui ex frequenti mutatione acciderit evangelicæ fidei corruptio: adeoque ad baptismi fidem redeundum suadet. Imperatoris deinde studium laudat, fidem tantum secundum ea quæ scripta sunt desiderantis. Commonet tamen, nullum esse hæreticum, qui commenta sua ex Scripturis non confirmet. Denum pollicitus nihil se non ex Scripturis, nihil non ad Orientis et Occidentis pacem, nihil non cum honore regni ac regis fidei dicturum, quoddam sermonis futuri pignus præmittit.

543-544

SANCTI HILARII AD CONSTANTIUM AUGUSTUM

LIBER SECUNDUS;

QUAM ET CONSTANTINOPOLI EIDEM IPSE TRADIDIT.

(Scriptus anno 360.)

1. Hilarius in regis præsentia. — Non sum ne-
scius, piissime imperator, ea quæ (a) de nonnullis negotiis ad conscientiam publicæ audientiam proferantur, pro dignitate eorum qui eloquuntur, vel gravia existimari solere, vel levia: (b) dum distantibus opinionibus, ambiguum sententiam ad studium intelligentiæ promovet hominis contemptus, aut gratia. Sed mihi apud te de divina re pia dicturo, nullus vulgaris consuetudinis metus est: quia, cum sis bonus ac religiosus, nec vitium iudicii apud prudentes religionum, quid a quo audiat, sed an quæ audiat sint

religiosa, dijudicet. Et quia mihi a Deo præsentia tuæ opportunitas præstita est, nec erga hæc quidem conscientia mea cessavit officium: ut in eum, quem apud te habeo de religione sermonem, indignitas forte aliqua tecum loquentis offendant.

2. Galliarum Ecclesiis communicat. Exsulat factione. De qua innocentia securus. — Episcopus ego sum in omnium (c) Gallicarum ecclesiarum atque episcoporum communione, licet in exilio, permanens, et Ecclesiæ adhuc per presbyteros meos communionem distribuens. Exsulo autem non crimine, sed factio-

(a) Codex Vat. basilicæ, *de plerisque de nonnullis*. Forte, *a plerisque de nonnullis*.

(b) In mss. *dum his tantis opinionibus*: et mox

permovet, non promovet: ac postea in duobus gloria, pro gratia.

(c) Mss. *Galliarum*,